

KOMERCINIS ARBITRAŽAS IR TEISINGO BYLOS NAGRINĖJIMO GARANTIJOS PAGAL EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS 6(1) STRAIPSNĮ

Jurgita Petkutė-Gurienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės institutas
Elektroninis paštas: jurga.petkute@gmail.com

Pateikta 2017 m. rugpjūčio 22 d., parengta spausdinti 2017 m. lapkričio 21 d.

DOI: 10.13165/JUR-17-24-2-13

Santrauka. Šiame straipsnyje analizuojamas teisingo bylos nagrinėjimo garantijų, kaip jos suprantamos pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 1 d., ir komercinio arbitražo santykis. Pirmojoje straipsnio dalyje aptariami bendrieji komercinio arbitražo ir teisingo bylos nagrinėjimo garantijų suderinamumo aspektai bei nagrinėjamas klausimas, ar minėtos Konvencijos garantijos yra taikytinos sprendžiant ginčą komerciniame arbitraže. Antrojoje ir trečiojoje straipsnio dalyse analizuojama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija bei Lietuvos teismų praktika ir doktrina, kurioje atskiros Konvencijos 6(1) str. garantijos – t. y. teisė (kreiptis) į teismą, teisė į tinkamą procesą, nepriklausomumo ir nešališkumo principas, bylos išnagrinėjimas per kiek įmanoma trumpiausią laiką viešumo sąlygomis – buvo nagrinėtos arbitražo kontekste.

Atlikta analizė leidžia daryti išvadą, jog teisės į teisingą bylos nagrinėjimą garantijos turėtų būti tiesiogiai taikytinos komerciniame arbitraže, o ne tik sprendžiant su arbitražu susijusius klausimus valstybės teisme. Taip pat pabrėžtina, jog kai kurių teisės į teisingą teismą garantijų šalys gali atsisakyti, jeigu toks atsisakymas atitinka jam keliamus reikalavimus. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika leidžia manyti, jog paprastai šalys vien sudarydamos arbitražinę susitarimą atsisako teisės kreiptis į teismą ir viešo bylos nagrinėjimo. To paties negalima pasakyti apie teisę į tinkamą pro-

cesą bei nepriklausomumo ir nešališkumo principą. Šių garantijų atitinkami elementai gali būti adaptuoti arbitražui, atsižvelgiant į jo sutartinę prigimtį, tačiau arbitražinio susitarimo sudarymas savaime nereiškia jų atsisakymo, o šių principų pažeidimas gali būti laikomas procesinės viešosios tvarkos pažeidimu.

Reikšminiai žodžiai: komercinis arbitražas, Europos žmogaus teisių konvencija, teisingo bylos nagrinėjimo garantijos, teisė (kreiptis) į teismą, teisė į tinkamą procesą, nepriklausomumo ir nešališkumo principas, bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką, konfidencialumas, viešas bylos nagrinėjimas.

Įvadas

„Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje būtina rasti sprendimus, užtikrinančius, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota.“¹

Kiekvienas tarp šalių kylantis ginčas yra unikalus ir apimantis daug aspektų, todėl nėra ir negali būti ginčų sprendimo būdo, kuris būtų tinkamiausias visiems ginčams. Svarbu yra tai, jog egzistuoja fundamentali ir aukščiausios teisinės galios teisės aktais garantuojama asmens teisė į teisminę gynybą. Teisė į teisminę gynybą yra viena pagrindinių žmogaus teisių, kuri tarptautiniu lygmeniu yra įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje² (toliau – **Konvencija** arba **Europos žmogaus teisių konvencija**), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje³, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte⁴, Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje⁵. Nacionaliniu lygmeniu teisė į teisminę gynybą yra neatskiriamas teisinės valstybės principo turinio elementas⁶, sudėtingo⁷, sudėtinio ir plataus turinio⁸

- 1 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1004.
- 2 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14, 6 ir 13 str. (Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7390).
- 3 Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 47 str. Official Journal, C 326, 2012-10-26, p. 391–407.
- 4 Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, 2(3) str. Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.
- 5 Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 8 str. Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
- 6 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. ABRAMAVIČIUS, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jurisprudencija. 2009, 3(117), p. 21–40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas.
- 7 KAVALLIAUSKIENĖ, G. Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2010, p. 26. MONTVYDIENĖ, I. Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2010, p. 28–29.
- 8 AVERKIENĖ, D. Procesiniai terminai: teisingo ir efektyvaus civilinio proceso prielaida.

teisė, kuri suprantama kaip konstitucinis principas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. ir reiškiantis, jog kiekvienam asmeniui privalo būti užtikrinta teisminė jo pažeistų teisių ir interesų gynybos galimybė. Teisė į teisminę gynybą taip pat suprantama materialiosios teisės požiūriu, kaip teisė į pažeistos subjektinės teisės atkūrimą, o procesiniu požiūriu – kaip subjektinė teisė kreiptis į teismą⁹. Teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo tvarką nustato civilinio proceso kodeksas (toliau – CPK), kurio 5 str. nustatytas teisminės gynybos prieinamumo principas. Teisė į teisminę gynybą yra plati ir apima ne tik teisminės gynybos prieinamumo principą, tačiau ir tokius elementus, kaip teisė į tinkamą procesą, nepriklausomumo ir nešališkumo principą, ginčo išsprendimą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis ir pan.¹⁰

Teisinėje valstybėje teisė į teisminę gynybą nereiškia, jog šalys negali savo ginčų spręsti kitais, joms dėl vienu ar kitu priežasčių priimtinesniais, būdais. Remiantis sutarčių sudarymo laisvės principu, kuris vertintinas kaip konstitucinio lygmens garantija¹¹, šalys gali laisva valia susitarti ir dėl ginčo sprendimo būdo, tokiu susitarimu nepaneigiant ar nepagrįstai neapribojant kitų teisių ir laisvių. Komerčinis arbitražas¹²

Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2015, p. 45: „<...> identifikuojami *fundamentalios konstitucinės teisės į teisminę gynybą turinio elementai, tokie kaip: teisė su procesiniu dokumentu kreiptis į teismą; teisė į tinkamą pasirengimą civilinės bylos nagrinėjimui (taip pat apimanti teisę gauti informaciją); teisė į sąžiningą ir tinkamą (teisingą) bylos nagrinėjimą; teisė, kad bylą nagrinėtų nepriklausomas, kvalifikuotas ir sąžiningas teisėjas; teisė būti išklausytam; kreipimosi į teismą tvarkos paprastumas; ginčo išsprendimas per įmanomai trumpiausią terminą (operatyvus, efektyvus sprendimas); galimybė skųsti sprendimą apeliacine tvarka; protingas žyminio mokesčio dydis ir pan. Pastarieji elementai papildo teisės į teisminę gynybą reikšmę, aiškinamą procesine teisine prasme, ir parodo, kad teisė į teisminę gynybą yra pagrindinius principus, procesines teises ir pareigas atitinkantis nuoseklus bylos nagrinėjimas, kurio metu išsprendžiamas reikalavimas dėl materialinės subjektinės teisės ir įvykdomas teismo sprendimas“.*

VĖLYVIS, S. ABROMAVIČIENĖ, G. Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos. *Jurisprudencija*. 2006, 80, p. 123.

9 VĖLYVIS, S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje. Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“ straipsnių rinkinys. Vilnius: MRU, 2006, p. 195 – 211. LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 21.

10 AVERKIENĖ D., *supra* note 8.

11 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas: „<...> *Santykiai dėl paskolos, atsirandantis tarp valstybės ir asmens (ūkių subjekto), turi būti grindžiami inter alia sutarčių sudarymo laisvės principu, kuris vertintinas kaip konstitucinio lygmens garantija. Sutarties sudarymo laisvė – tai visų pirma laisvas jos šalių valios reiškimas siekiant sudaryti sutartį (Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas). Tai yra šalių teisė savarankiškai spręsti sutarties turinio klausimus nepažeidžiant iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, atitinkamų Konstitucijai neprieštaraujančių įstatymų nuostatų, nevaržant kitų asmenų teisių ir laisvių.<...>*“ (pažymėta straipsnio autorės).

12 Straipsnyje analizuojamas komercinis arbitražas, kuriame sprendžiami komerciniai ginčai, neaptariant viešojo ar investicinio arbitražo, kuriuose, dėl valstybės(-ių) dalyvavimo, arbitražas pasižymi savitais bruožais.

yra vienas tokių ginčų sprendimo būdų, pripažįstamas tiek užsienio valstybėse, tiek ir Lietuvoje ir ypač vertinamas sprendžiant komercinius ginčus, kylančius iš tarptautinių verslo sandorių¹³. Net 107 jurisdikcijos 76 valstybėse yra priėmusios arbitražą reglamentuojančius teisės aktus, remiantis UNCITRAL pavyzdiniu įstatymu dėl tarptautinio komercinio arbitražo (toliau – UNCITRAL pavyzdinis įstatymas)¹⁴. Ne išimtis ir Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (toliau – Komerčinio arbitražo įstatymas)¹⁵, kuris priimtas atsižvelgiant į paskutinius – 2006 m. – UNCITRAL pavyzdinio įstatymo pakeitimus.

Komerčinio arbitražo prigimtis yra, visų pirma, sutartinė. Tai reiškia, jog šalys laisva valia gali sudaryti arbitražinį susitarimą, pagal kurį tarp šalių kilęs komercinis ginčas bus sprendžiamas privačių asmenų – arbitrų, o ne valstybės teisme. Arbitraže itin plačiai pasireiškia šalių valios autonomija, dispozityvumo principas, proceso privatumas ir konfidencialumas. Svarbus komercinio arbitražo bruožas yra arbitražo sprendimui suteikiama galia: arbitražo teismo sprendimas yra privalomas šalims, o jo nevykdant, šalis gali kreiptis į valstybės teismą dėl vykdomojo rašto išdavimo. Dar daugiau – arbitražo teismo sprendimą valstybės teismui galima apskūsti tik ribotais ir, iš esmės, tik procesiniais pagrindais (išskyrus arbitražo sprendimo panaikinimą viešosios tvarkos pagrindu)¹⁶. Valstybės teismas sprendžia su arbitražu susijusius klausimus tik tiek, kiek tai numato arbitražo įstatymas¹⁷. Kalbant

- 13 Pagal Queen Mary Londono Universiteto ir advokatų kontoros White & Case 2015 m. empirinio tyrimo rezultatus, dauguma respondentų (90%) nurodė, jog ginčams su tarptautiniu elementu komercinis arbitražas yra pagrindinis jų pasirenkamas ginčo sprendimo būdas. Šios komercinio arbitražo savybės buvo pasirinktos, kaip labiausiai vertinamos: (i) tarptautinis arbitražo sprendimų vykdytinumas – 65%; (ii) tam tikrų teisės sistemų / nacionalinių teismų išvengimas – 64%; (iii) lankstumas – 38%; (iv) galimybė pasirinkti arbitrus – 38%; (v) privatumas ir konfidencialumas – 33%. 2015 International Arbitration Survey: Improvements and Innovations in International Arbitration, p. 5-6 [interaktyvus], [žiūrėta 2017-03-07], <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/docs/164761.pdf>.
- 14 1985 m. UNCITRAL Tarptautinio komercinio arbitražo pavyzdinis įstatymas su 2006 m. pakeitimais. 1985 m. gruodžio 11 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 40/72 ir 2006 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 61/33 ([interaktyvus], [žiūrėta 2017-03-06], http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html). 107 jurisdikcijos 76 valstybėse yra priėmusios arbitražo įstatymus remiantis UNCITRAL pavyzdiniu įstatymu ([interaktyvus], [žiūrėta 2017-12-05], http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985_Model_arbitration_status.html).
- 15 Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 39-961; 2012, Nr. 76-3932.
- 16 Komerčinio arbitražo įstatymo 50 straipsnis.
- 17 UNCITRAL pavyzdinis įstatymo 5 str. numato, jog įstatymo reguliuojamuos klausimus valstybės teismas sprendžia tik tada, kai tai nurodyta pačiame įstatyme. Panaši nuostata numatyta ir Komerčinio arbitražo įstatymo 8(2) straipsnyje. Konkretūs atvejai, kai valstybės teismas sprendžia klausimus, susijusius su arbitražu, nurodyti UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 6 straipsnyje. Komerčinio arbitražo įstatyme tokie atvejai reglamentuoti 9 straipsnyje.

apie užsienio arbitražo sprendimus, prašymai dėl jų pripažinimo ir / ar vykdymo sprendžiami pagal 1958 m. Niujorko konvenciją dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (toliau – **Niujorko konvencija**), kurią yra priėmusios 157 šalys, tarp jų ir Lietuva¹⁸.

Skirtinga teisės į teisminę gynybą bei arbitražo prigimtis kelia daug klausimų dėl jų suderinamumo. 1980–1990 m., kai arbitražo reguliavimas bei populiarumas dar buvo menkas, diskusija teisės doktrinoje koncentravosi į pastangas „apsaugoti arbitražą“, pagrįsti jo suderinamumą su konstituciniais principais. Buvo teigiama, jog dėl sutartinės prigimties arbitraže apskritai netaikytinos žmogaus teisių apsaugos normos¹⁹. Įvairūs šio klausimo aspektai sulaukia daug dėmesio ir dabar, kai kontekstas jau yra kitas ir galima stebėti „*lazdos perlenkimo*“ į priešingą pusę atvejus, t. y. kai sutartinė arbitražo prigimtis aiškinama taip plačiai, jog yra nepagrįstai paneigiamos kitos teisės ir principai²⁰. Teisės į teisminę gynybą ir komercinio arbitražo santykio klausimai yra kompleksiniai, nes plačiuoju požiūriu yra susiję su diskusija dėl konstitucinių bei žmogaus teisių santykio su private teise²¹.

Atsižvelgdami į minėtą kontekstą, šiame straipsnyje nagrinėsime Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. 1 d. teisingo bylos nagrinėjimo garantijų taikymą komerciniame arbitraže. Užsienio autoriai – A. Jaksic²², S. Besson²³, R. Briner ir F.

- 18 1958 metų Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo. Valstybės žinios. 1995, Nr. 10–208. Niujorko konvencijos narėmis šiuo metu yra 157 šalys: [interaktyvus], [žiūrėta 2017-03-07] http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/NYConvention_status.html). Taip pat prašome žiūrėti Komercinio arbitražo įstatymo 51 straipsnį.
- 19 JAKSIC, A. Procedural Guarantees of Human Rights in Arbitration Proceedings. *Journal of International Arbitration*. 2007, 24(2), p. 161.
- 20 VÁRADY, T. What is Pro-Arbitration Today? *Croatian Arbitration Yearbook*. 2015, 21/22, p. 7–26.
- 21 RUTGLEDE, P. B. *Arbitration and the Constitution*. New York: Cambridge University Press, 2013, p. 1–11. PAULSSON, J. *The Idea of Arbitration*. Oxford: Oxford University Press, 2013. GAILLARD, E. *Legal Theory of International Arbitration*. Brill Nijhoff, 2010. BĚLOHLÁVEK, J. A., ROZEHNALOVÁ, N. (ed.) *Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration. The Relationship between Constitutional Values, Human Rights and Arbitration*. 2011, I. Dėl žmogaus teisių įtakos privatei teisei bendruoju požiūriu prašome žiūrėti: TRSTENJAK, V. *Private Law and Fundamental Rights. Iš: General Reports of the XIXth Congress of the International Academy of Comparative Law. The Netherlands: Springer, 2017, p. 73–97.* CIRTAUTIENĖ, S. *Impact of Human Rights on Private Law in Lithuania and Other European Countries: Problematic Aspects*. *Jurisprudencija*. 2013, 20(1), p. 77–90.
- 22 JAKSIC, A., *supra* note 19, p. 159–171. JAKSIC, A. *Arbitration and Human Rights*. Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing Group, 2002.
- 23 BESSON, S. *Arbitration and Human Rights*. *ASA Bulletin (Association Suisse de l'Arbitrage; Kluwer Law International)*. 2006, 24(3), p. 395–416.

von Schlabrendorff²⁴, F. De Ly²⁵, G. Petrochilos²⁶, J.C. Landrove²⁷, C. Jarosson²⁸, A. Samuel²⁹ – remdamiesi EŽTT jurisprudencija, užsienio nacionaline teise bei teisės doktrina, nagrinėjo komercinio arbitražo suderinamumą ir santykį su procesinėmis Konvencijos 6 str. 1 d. garantijomis. Taip pat šie autoriai analizavo, ar, o jei taip, kokia apimtimi, Konvencijos 6 str. 1 d. garantijos yra taikytinos komerciniame arbitraže bei su arbitražu susijusiuose nacionalinių teismų procesuose.

Pažymėtina, jog minėtų autorių požiūriai tam tikrais aspektais kardinaliai išsiškyrė. Taip pat iš šių autorių tyrimų matyti, jog nacionaliniai teismai įvairiose jurisdikcijose laikosi skirtingos pozicijos dėl Konvencijos nuostatų taikymo procesuose, susijusiuose su komerciniu arbitražu. Lietuvos teisės doktrinoje Konvencijos 6 str. 1 d. garantijų taikymas komerciniame arbitraže atskirai nebuvo nagrinėtas, tačiau pažymėtinos N. Kaminskienės³⁰, F. Petrauskos³¹, V. Mikelėno³², I. Kronis³³ įžvalgos dėl teisės kreiptis į teismą ir arbitražinio susitarimo suderinamumo.

Šio straipsnio tikslas yra nustatyti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą garantijų taikymo komerciniame arbitraže ribas remiantis EŽTT praktika, Lietuvos ir užsienio teismų praktika bei doktrina. Tyrimo objektas – teisingo bylos nagrinėjimo garantijų taikymas arbitraže. Atliekant tyrimą, duomenys buvo renkami dokumentų

-
- 24 BRINER, R., VON SCHLABRENDORFF, F. Article 6 of the Convention on Human Rights and its Bearing upon International Arbitration. *Iš: Law of international business and dispute settlement in 21st century*, Liber amicorum Karl-Heinz Böckstiegel. Cologne: Heymanns, 2001, 89–109.
- 25 DE LY, F. Arbitration and the European Convention on Human Rights. *Iš: Liber Amicorum en l'honneur de Serge Lazareff*. Paris: Editions A. Pedone, 2011, p. 181–205.
- 26 PETROCHILOS, G. Procedural law in International Arbitration. New York: Oxford University Press, 2004, p. 111–165.
- 27 LANDROVE, J.C. European Convention on Human Rights' Impact on Consensual Arbitration. Basel. *Iš: BESSON, S., HOTTELIER, M., WERRO, F. Human Rights Recentered*. Basel, Geneva, Zurich: Schulthess, 2006, p. 73–101.
- 28 JAROSSON, C. L'arbitrage et la Convention européenne des droits de l'Homme. *Revue de l'Arbitrage*. 1989, p. 573–607.
- 29 SAMUEL, A. Arbitration, Alternative Dispute Resolution Generally and the European Convention on Human Rights. *Journal of International Arbitration*. 2004, 21(5), p. 413–438.
- 30 KAMINSKIENĖ, N. Alternatyvus ginčų sprendimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2009, p. 58–64.
- 31 PETRAUSKAS, F. Alternatyvus ginčų nagrinėjimo raida, teisinė padėtis ir reglamentavimas. *Jurisprudencija*. 2011, 18(2), p. 645–646.
- 32 MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E. Lietuvos komercinio arbitražo įstatymo komentaras. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 48. LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., *supra* note 9, p. 144. MIKELĖNAS, V. Civilinio proceso kodekso 5 straipsnio komentaras. *Iš: Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Pirmas dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004, p. 57–58.
- 33 KRONIS, I. The Main Features and Development Trends of Contemporary Commercial Arbitration in Latvia. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2009, p. 47–49.

analizės metodu, o šių duomenų analizei taikytas turinio analizės, lyginamasis ir sisteminis metodai.

Straipsnis suskirstytas į tris dalis: pirmojoje straipsnio dalyje išskiriamos Konvencijos 6(1) str. įtvirtintos garantijos bei aptariami bendrieji komercinio arbitražo ir šių garantijų suderinamumo aspektai. Antrojoje dalyje analizuojamas teisės kreiptis į teismą (teisminės gynybos prieinamumo) santykis su komerciniu arbitražu, o trečiojoje dalyje – kitų Konvencijos 6(1) str. garantijų santykis su komerciniu arbitražu. Pabaigoje pateikiamos apibendrinančios išvados.

1. Bendrieji Konvencijos 6(1) straipsnio garantijų taikymo komerciniame arbitraže klausimai

Europos žmogaus teisių konvencijos, kurią Lietuva ratifikavo 1995 m.³⁴, 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta plati teisė į teisingą bylos nagrinėjimą (angl. *right to a fair trial*)³⁵, savyje talpinanti keletą elementų³⁶. Kiekvienas iš šių elementų yra atskira žmogaus teisių garantija ir, esant jos pažeidimui, asmuo turi teisę inicijuoti procesą EŽTT, keldamas valstybės, Konvencijos dalyvės, atsakomybės klausimą. Šie elementai apima³⁷:

1. teisę į teismą (teisminės gynybos prieinamumą) (angl. *right to a court*)³⁸;

34 1995 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-865 „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 37–913.

35 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *supra* note 2, 6(1) str.: „*Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Teismo sprendimas paskelbiamas viešai, tačiau demokratinėje visuomenėje moralės, viešos tvarkos ar valstybės saugumo interesais spaudos atstovams ar visuomenei gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį, kai tai reikalinga dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams.*“

36 Doktrinoje pateikiama įvairių Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies saugomos teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sąvokų bei klasifikacijų. Prašome žiūrėti pvz.: ŠTARIENĖ, L. Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją. 2010, p. 16–25.

37 BESSON, S., *supra* note 23, p. 395–396. ŠTARIENĖ, L. *Ibid.*, p. 16–25. Šioje monografijoje sąvoka *teisė į teisingą teismą* yra vartojama kaip *teisės į teisingą bylos nagrinėjimą* plačiąja prasme, t. y. kaip apimančios visas 6 str. 1 d. tiesiogiai ar netiesiogiai įtvirtintas teises, sinonimas. *Teisė į teisingą teismą* siaurąja prasme apibrėžiama kaip apimanti: „*teisę į teismą ir patį teisingumo (angl. fairness) elementą, nes be teisės į teismą nebūtų įgyvendinamas teisingumo elementas.*“ Pabrėžtina, jog doktrinoje pateikiama įvairių 6 str. 1 d. teisių apibrėžimų bei klasifikacijų.

38 Kaip pažymėta EŽTT jurisprudencijoje, teisminės gynybos prieinamumas nėra *expressis verbis* minimas 6 straipsnio 1 dalyje, tačiau iš šio straipsnio teksto ir konteksto bei Konvencijos objekto ir tikslo yra aišku, jog jis sudaro neatsiejamą teisės į teisingą bylos nagrinėjimą elementą ir kitos šio straipsnio garantijos netektį prasmės neužtikrinus teisminės gynybos prieinamumo.

2. teisę į teisingą (tinkamą) procesą;
3. įstatymų įsteigtą nešališką ir nepriklausomą teisumą;
4. viešą bylos nagrinėjimą;
5. bylos išnagrinėjimą per kiek įmanoma trumpiausią laiką.

Konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtintą *teisę į teisingą bylos nagrinėjimą* nacionaliniu lygmeniu iš esmės atitinka Lietuvos teisėje ir doktrinoje vartojama *teisė į teisingą gynybą*. Šios teisės nėra visiškai tapačios, nes kildinamos iš skirtingų instrumentų ir jų apimtis yra nevienoda, tačiau *teisė į teisingą gynybą* kaip ir Konvencijos *teisė į teisingą bylos nagrinėjimą* – be kitų elementų – apima ir aukščiau nurodytas garantijas. Jau minėtas teisminės gynybos prieinamumo principas reglamentuojamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str., CPK 5 str., Teismų įstatymo 4 str.³⁹ Teisėjų ir teismų nepriklausomumas ir nešališkumas – CPK 21 str., Konstitucijos 109 str., viešumo principas – CPK 9 ir 10 str. bei Konstitucijos 31 str., proceso koncentracija ir ekonomiškumas – CPK 7 str., tinkamo proceso reikalavimas yra kildinamas iš konstitucinio teisinės valstybės principo⁴⁰ bei yra detalizuojamas CPK 8, 12, 13, 17 str. ir kt. Kaip nurodoma Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: „[t]eisminis teisių ir laisvių gynimas, skirtingai nuo kitų jų gynimo būdų, turi tik jam būdingus visuotinai pripažintus demokratinius principus (lygybės teismui, viešumo, rungimosi, teisės būti išklaustytam teisme ir kt.)“⁴¹.

Įvairūs Konvencijos 6(1) str. taikymo arbitraže aspektai buvo nagrinėti EŽTT (ar Europos Žmogaus Teisių Komisijos) jurisprudencijoje. Pagal EŽTT praktiką Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies garantijos visa apimtimi yra taikomos ginčų sprendimui *privalomame* arbitraže, t. y. tokiaame arbitraže, į kurį šalys privalo kreiptis pagal įstatymą⁴². To paties negalima pasakyti apie sutartinį arbitražą (EŽTT vadinamu *savavolišku* arbitražu – angl. *voluntary arbitration*), kai šalys laisva valia pasirenka

Dar daugiau – teisinės, demokratinės valstybės esmė reikalauja *efektyvaus* teisminės gynybos prieinamumo, kuris reiškia kiekvienam asmeniui užtikrintą aiškį ir praktiškai įgyvendinamą teisę pateikti teismui reikalavimą dėl savo civilinių teisių ar pareigų (prašome žiūrėti 1975 m. vasario 21 d. EŽTT sprendimą byloje *Golder v. Jungtinė Karalystė*, Nr. 4451/70, 34 ir 36 paragrafai. Taip pat EŽTT sprendimą byloje *Ashingdane v. Jungtinė Karalystė*, Nr. 8225/78, 55 paragrafas).

- 39 Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 4 str. Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851, 2002, Nr. 17-649.
- 40 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.
- 41 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289.
- 42 Pvz.: 1986 m. liepos 8 d. EŽTT sprendimas byloje *Lithgow ir kt. v. Jungtinė Karalystė*, Nr. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81, 9405/81, 194-202 pastraipos. 1987 m. kovo 4 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje *R. v. Šveicarija*, Nr. 10881/84, p. 100. 2016 m. kovo 1 d. EŽTT sprendimas byloje *Tabbane v. Šveicarija*, Nr. 41069/12, 26 pastraipa. 1982 m. spalio 12 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje *Bramelid ir Malmström v. Švedija*, Nr. 8588/79 ir 8589/79, 30-31 pastraipos.

spręsti ginčus ne teisme, o arbitraže, nes EŽTT jurisprudencija nepateikia visa apimančio išaiškinimo dėl Konvencijos 6 straipsnio santykio su sutartiniu arbitražu. Tačiau, sutartiniame arbitraže Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies garantijos gali būti taikomos visa apimtimi, taikomos ribotai arba apskritai netaikomos priklausomai nuo konkrečios garantijos bei nuo bylos aplinkybių visumos.

Iš EŽTT jurisprudencijos yra aišku, jog sutartinio arbitražo atveju, Konvencijos 6(1) str. garantijos yra taikomos procesuose, kai valstybės teismas nagrinėja klausimus, susijusius su arbitražu, tokius kaip arbitražo sprendimo panaikinimas ar arbitražo sprendimo pripažinimas ir / ar vykdymas⁴³. EŽTT, pavyzdžiui, nustatė Konvencijos pažeidimus *Regent Company v. Ukraina*⁴⁴ ir *Kin-Stib ir Majkić v. Serbija* bylose⁴⁵, kuriose buvo sprendžiami klausimai dėl arbitražo teismų sprendimų nepagrįsto neįvykdymo. Antroje byloje EŽTT pabrėžė, jog valstybė yra atsakinga už tai, jog būtų panaudotos visos galimos teisinės priemonės įvykdyti arbitražo teismo sprendimą ir kad tai būtų padaryta be nepagrįsto delsimo, o visa arbitražo teismo sprendimo vykdymo sistema būtų efektyvi tiek teisinio reguliavimo, tiek ir praktiniu požiūriais⁴⁶.

Be to, valstybės atsakomybės klausimas gali būti keliamas EŽTT, jei valstybės teismas nepanaikino arbitražo sprendimo arba pripažino jį ir leido vykdyti, nepaisant to, kad arbitražo sprendimu buvo pažeistos Konvencijos 6 str. garantijos, kurios tokiu atveju turi būti vertinamos atsižvelgiant į tai, jog šalis atsisakė ginčus spręsti valstybės teisme taip pat atsisakydamos teisės į teisminę gynybą garantijų taikymo visa apimtimi. Byloje *Jakob BOSS Söhne KG v. Vokietija*⁴⁷ EŽTT pažymėjo, jog pareiškėjas, sudarydamas arbitražinį susitarimą, atsisakė ginčo nagrinėjimo teisme, už kurį valstybė yra atsakinga pagal Konvenciją. Taip pat Teismas nurodė, jog tai nereikia, kad valstybės atsakomybė yra visiškai eliminuojama, nes valstybės teismas sprendė klausimą dėl arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo. Šio proceso metu valstybės teismas atlieka tam tikrą kontrolę ar arbitražo procesas buvo teisingas ir atitinkantis fundamentalias žmogaus teises, o ypač teisę būti išklausytam.

Užsienio bei Lietuvos teismų praktikoje taip pat galime stebėti Konvencijos 6(1) str. taikymą, sprendžiant arbitražo sprendimo panaikinimo ar jų pripažinimo ir / ar vykdymo klausimus. Pavyzdžiui, Šveicarijos Federalinis Teismas yra ne kartą pasisakęs, jog Konvencijos 6 str. nuostatos yra taikytinos aiškinant arbitražo sprendimo panaikinimo pagrindus, reguliuojamus Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės

43 JAKSIC, A., *supra* note 19, p. 161. BESSON, S., *supra* note 23, p. 398.

44 2008 m. balandžio 3 d. EŽTT sprendimas byloje *Regent Company v. Ukraina*, Nr. 773/03.

45 2010 balandžio 20 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje *Kin-Stib ir Majkić v. Serbija*, Nr. 12312/05.

46 *Ibid.*, 83 pastraipa.

47 1991 m. gruodžio 2 d. EŽTK sprendimas byloje *Jakob BOSS Söhne KG v. Vokietija*, No 18479/91. JAKSIC, A., *supra* note 19, p. 162.

akte⁴⁸. 2012 m. sausio 4 d. Šveicarijos Federalinis Teismas byloje Nr. 4A_238/2011 nagrinėjo, ar Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės akto nuostata, suteikianti šalims teisę tam tikrais atvejais atsisakyti teisės apskūsti arbitražo sprendimą, atitinka Konvencijos 6 straipsnį ir šiuo, doktrinoje daug diskusijų sulaukiančiu klausimu, nusprendė teigiamai⁴⁹. Lietuvos apeliacinis teismas 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartyje *Sativa Group OÜ v. Galinta ir partneriai* byloje, atsisakydamas pripažinti ir leisti vykdyti arbitražo teismo nutartį dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, rėmėsi *inter alia* Konvencijos 6 str. įtvirtinta nepriklausomumo ir nešališkumo garantija⁵⁰. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. birželio 27 d. nutartyje *L.B. v. Lietuvos Respublika* byloje rėmėsi EŽTT praktika dėl Konvencijos 6(1) str. teisės į tinkamą procesą (teisės būti išklaustam). Byloje buvo nagrinėjamas klausimas, ar nebuvo pažeista asmens teisė būti išklaustam, nes Lietuvos apeliacinis teismas sprendime dėl užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo *ex officio* rėmėsi užsienio arbitražo teismų praktika, dėl kurios šalys procese neturėjo galimybės pasisakyti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėjo prie išvados, jog tokia teisė nebuvo

48 Pvz. 2010 m. birželio 2 d. Šveicarijos Federalinio Teismo sprendime byloje 4A_320/2009 nurodoma: „Apeliantai neteisūs teigdami, jog, remiantis EŽTK 6 ir 13 straipsniu, Civilinio kodekso 75 straipsniu ir Konstitucijos 29a straipsniu, Federalinio Teismo atliekamos teisminės [arbitražo sprendimo] peržiūros ribos turėtų būti išplėtos. Šiuo atžvilgiu jie neatsižvelgia į tai, jog pagal Federalinio statuto 77(1) straipsnį bei pagal Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės akto (PILA) 190(2) straipsnį tarptautinio arbitražo procesui yra taikoma ribota teisminė peržiūra. Kadangi skundas dėl tarptautinio arbitražo sprendimo gali būti grindžiamas tik ribotais pagrindais, kurie nurodyti PILA 190(2) straipsnyje, o ne tiesiogiai Federalinėje Konstitucijoje, EŽTK ar kitose tarptautinėse sutartyse <...>, keliamas klausimas dėl šiuo nuostatų pažeidimo negali būti apeliacijos pagrindu. Pripažintina, jog Federalinės Konstitucijos ir EŽTK principai gali būti naudojami, tam tikrais atvejais, nustatant PILA 190(2) straipsnyje įtvirtintas garantijas; visgi atsižvelgiant į griežtus reikalavimus dėl motyvų (Federalinio Statuto 77 (3) straipsnis) apeliaciniame skunde turi būti nurodoma kokiu būdu yra taikytinas įstatyminis apeliacijos pagrindas.“ (vertimas straipsnio autorės). Taip pat prašome žiūrėti Šveicarijos Federalinio Teismo 2011 m. balandžio 11 d. sprendimą byloje Nr. 4A_404_2010, 3.5.3. paragrafas; 2010 m. liepos 29 d. sprendimą byloje 4A_43/2010, 3.6.1. paragrafas; 2010 m. vasario 10 d. sprendimą byloje 4A_612/2009, 2.4.1 paragrafas.

49 Šveicarijos Federalinio Teismo 2012 m. sausio 4 d. sprendimas byloje Nr. 4A_238/2011, 3.1.2 paragrafas *et. seq.*

50 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis *Sativa Group OÜ v. Galinta ir partneriai* byloje Nr. 2T-84/2014: „Reikalavimas, kad bylą nagrinėjantis subjektas būtų nepriklausomas ir nešališkas yra teisės į tinkamą procesą *conditio sine qua non* (liet. būtinoji sąlyga). Ši aksioma įtvirtinta tiek jau minėtame Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje, tiek Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 10 straipsnyje. Arbitrų nešališkumas ir nepriklausomumas ir teisė į tinkamą procesą, yra pamatiniai, visa apimantys ir fundamentalūs tarptautinio komercinio arbitražo standartai <...>.“ Taip pat prašome žiūrėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartį civilinėje byloje UAB „Elgamos grupė, UAB „Instra“ v. UAB „The7“, bylos Nr. e3K-3-387-421/2016.

pažeista, nes pagal EŽTT formuojamą praktiką, teisė išklausytam gali būti įgyvendinta pateikiant argumentus aukštesnės instancijos teismui⁵¹.

EŽTT byloje, kuriose buvo sprendžiami klausimai, susiję su ginčų nagrinėjimu arbitraže, pažymėjo, jog Konvencijos 6(1) straipsnio garantijos nėra absoliučios. Jos gali būti ribojamos teisiniu reguliavimu. Taip pat teisinėje demokratinėje valstybėje šalių valios autonomija lemia, jog jos veikia laisva valia ne tik sudarydamos sandorius, bet ir laisva valia atsisakydamos tam tikrų garantijų. Šiuo aspektu EŽTT pažymi, jog šalys gali atsisakyti tam tikrų, tačiau ne visų, Konvencijos 6(1) str. užtikrinamų garantijų⁵². Nors EŽTT nepateikia atsakymo dėl konkrečios tokio garantijų atsisakymo apimties, tam tikras išvadas galima daryti analizuojant esamą EŽTT jurisprudenciją.

Aptarta EŽTT pozicija palieka atvirą klausimą, kokia apimtimi Konvencija taikytina arbitražo procese. Nacionalinių teismų praktikoje bei teisės doktrinoje egzistuoja kardinaliai skirtingų nuomonių, kurias galima suskirstyti į tris kategorijas: visų pirma, esama nuomonės, jog Konvencija apskritai nėra tiesiogiai taikytina ginčą sprendžiant arbitraže. Antrosios nuomonės atstovai teigia, jog Konvencijos 6 str. garantijos arbitraže taikomos netiesiogiai, o trečiosios nuomonės atstovų teigimu šios garantijos taikytinos tiesiogiai.

Atsižvelgiant į tai, jog būtent Prancūzijos teismų praktikoje bei doktrinoje yra palaikoma pozicija dėl autonominės komercinio arbitražo teisinės prigimties⁵³, nestebina, jog būtent Prancūzijos apeliacinis teismas 1999 m. *Société Cubic Defense Systems Inc. v. Chambre de commerce internationale* byloje⁵⁴, nagrinėdamas ieškovo argumentą, jog arbitražo procese buvo pažeistos Konvencijos 6 straipsnio garantijos nurodė, kad Konvencija, nagrinėjamu atveju, apskritai nėra taikytina, nes ji įpareigoja valstybes, Konvencijos dalyves, tačiau nėra taikytina tuo atveju, kai ginčą nagrinėja subjektai, kurie nelaikytini valstybės teismais.

Teisės doktrinoje šios – **pirmosios** – nuomonės atstovai⁵⁵ remiasi argumentu, kad atsakomybė pažeidus Konvenciją kyla valstybėms Konvencijos dalyvėms, o kadangi arbitražo teismai nėra valstybiniai teismai ir už juos valstybės atsakomybė negali kilti, teigiama, jog ir Konvencijos 6 straipsnio garantijos nėra skirtos arbitražui, o

51 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *L.B. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-3-363/2014.

52 1999 m. vasario 23 d. EŽTT sprendimas byloje *Suovaniemi v. Suomija*, Nr. 31737/96.

53 GAILLARD, E., *supra* note 21. 2007 m. birželio 29 d. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimas byloje *PT Putrabali Adyamulia v. S.A. Rena Holding*.

54 1998 m. rugsėjo 15 d. Paryžiaus apeliacinio teismo (1re Ch. A) sprendimas, *Revue de l'Arbitrage*, 1999, Nr. 1, p. 113-120; 2001 m. vasario 20 d. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimas, *Revue de l'Arbitrage*, 2001, p. 229. LALIVE, P., Note - Cour d'appel de Paris (1re Ch. A) 15 septembre 1998 - Société Cubic Defense Systems Inc v. Chambre de commerce internationale, *Revue de l'Arbitrage*, 1999, Nr. 1, p. 1131-20.

55 JAROSSON, C., *supra* note 28. SAMUEL, A., *supra* note 29, p. 425-426. LEW, J. D. M., MISTELIS L., A., KRÖLL S., M. *Comparative International Commercial Arbitration*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003, p. 97.

arbitražo teismai neturi pareigos taikyti šių garantijų sprenddami šalių ginčą. Taip pat teigiama, jog arbitražo teismas nėra *įsteigtas pagal įstatymą*, o arbitražiniu susitarimu asmenys atsisako Konvencijos 6 str. garantijų. Be to, daugumos valstybių arbitražą reguliuojantys teisės aktai numato prieštaravimą viešajai tvarkai, kaip vieną iš pagrindų panaikinti arbitražo teismo sprendimą ar atsisakyti jį pripažinti ir leisti vykdyti, kas leidžia valstybės teismui kontroliuoti, jog arbitraže nebūtų pažeistos fundamentalios teisės į teisingą bylos nagrinėjimą garantijos⁵⁶.

Antrosios nuomonės atstovai⁵⁷ taip pat nurodo, jog Konvencija nėra tiesiogiai taikytina arbitraže, nes jos pagrindu atsakomybė gali kilti tik valstybėms, Konvencijos dalyvėms. Šie autoriai, visgi, pabrėžia, jog Konvencijos 6 straipsnis užtikrina pamatines žmogaus teises, kurios, dėl jų svarbos, laikytinos viešąja tvarka. Dėl šios priežasties Konvencija arbitražo procese taikytina netiesiogiai ta prasme, jog įstatymų leidėjas turi užtikrinti arbitražo sprendimų atitiktį esminėms teisėms į teisingą teismo procesą garantijoms valstybės teismams vykdant arbitražo sprendimų kontrolę per procesus dėl arbitražo sprendimo panaikinimo bei pripažinimo ir vykdymo. Šie autoriai taip pat nurodo, jog toks efektas iš esmės jau yra pasiektas arbitražo praktikoje, harmonizuojant nacionalinį arbitražo reguliavimą per UNCITRAL pavyzdinį įstatymą bei Niujorko konvenciją. Kitaip tariant, kadangi arbitrai taiko arbitražo įstatymus, kurie užtikrina garantijas, tapačias Konvencijos 6(1) straipsniui, t. y. arbitrų nepriklausomumą ir nešališkumą, šalių lygiateisiškumą bei teisę būti išklaustyti taip pat arbitražo sprendimo atitikimą viešajai tvarkai⁵⁸, Konvencijos taikymas praktikoje nėra aktualus.

Trečiosios ir, mūsų nuomone, nuosekliausios pozicijos atstovai teigia⁵⁹, jog Konvencijos 6 straipsnio garantijos arbitraže taikytinos tiesiogiai. Nepaisant to, jog, kaip aptarta aukščiau, tiesioginis vertikalus Konvencijos taikymas lemia valstybių atsakomybę už EŽTK pažeidimą, nederėtų pamiršti horizontalaus Konvencijos taikymo, kai EŽTK taiko valstybių teismai, nagrinėdami ginčus tarp privačių asmenų⁶⁰. Konvencijos dalyvės taip pat turi pareigą užtikrinti Konvencijos saugomas garantijas nacionalinėje teisėje⁶¹, be to, iš EŽTT praktikos aišku, jog arbitražinio susitarimo sudarymas nereiškia *visiško* Konvencijos 6 straipsnio garantijų atsisakymo⁶².

56 SAMUEL, A., *supra* note 29, p. 431.

57 BRINER, R., VON SCHLABRENDORFF, F., *supra* note 24. DE LY, F., *supra* note 25. LANDROVE, J.C., *supra* note 27.

58 UNCITRAL pavyzdinis įstatymas, *supra* note 14, 12, 14 ir 34 str. 2(1)(iv) bei 34 str. 2(b)(ii) dalis. Niujorko konvencija, *supra* note 18, V str.

59 PETROCHILOS, G., *supra* note 26. BESSON, S., *supra* note 23. JAKSIC, A., *supra* note 19.

60 Plačiau dėl EŽTK taikymo Lietuvos teisėje formų bei būdų prašome žiūrėti – RAVLUŠEVIČIUS, P. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės santykis su Lietuvos teise. Jurisprudencija. 2007, 2(92), p. 28–36. BUBNYTĖ, K. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija galutinės instancijos teismų praktikoje. Teisė. 2013, 87, p. 69–85.

61 JAKSIC, A., *supra* note 19.

62 Pvz. EŽTT 1992 m. vasario 25 d. sprendime byloje *Suovaniemi v. Suomija*, Nr. 31737/96,

Visgi, svarbiausia yra tai, jog Konvencijos 6 straipsnio garantijos saugo fundamentalias vertybes, kurios, dėl jų ypatingos svarbos, didžiąja dalimi yra laikomos viešąja tvarka⁶³. Valstybių teismai kontroliuoja arbitražo sprendimų atitiktį viešajai tvarkai, procesuose dėl arbitražo sprendimo panaikinimo ar pripažinimo / vykdymo⁶⁴. Dar daugiau – arbitražo teismai įpareigoti dėti visas pastangas, jog arbitražo teismo sprendimas būtų įvykdomas (angl. *enforceable*)⁶⁵. Todėl teiginiai, jog: (i) Konvencijos 6(1) straipsnio garantijos, kurios didžiąja dalimi laikytinos viešąja tvarka, neturėtų būti taikomos ginčą sprendžiant arbitraže, tačiau (ii) arbitražo teismas turi dėti visas pastangas priimti vykdytiną sprendimą, o valstybės teismas turi panaikinti arba atsisakyti pripažinti ir / ar leisti vykdyti arbitražo teismo sprendimą, prieštaraujantį viešajai tvarkai, yra nesuderinami ir prieštarauja proceso efektyvumui. Taigi, darytina išvada, jog arbitražo teismai turėtų remtis Konvencijos 6 straipsnio garantijomis tiesiogiai⁶⁶. Taip pat pabrėžtina, jog, kaip minėta, Konvencijos 6(1) str. garantuojama

nagrinėdamas klausimą dėl Konvencijos garantuojamų teisių atsisakymo sudarius arbitražinį susitarimą, nurodė, jog: „<...> Konvencijos teisių atsisakymas galioja tiek, kiek toks atsisakymas yra „leidžiamas“. Atsisakymas gali būti leidžiamas dėl vieny teisių, tačiau negalimas dėl kitų.“ (angl. „<...> waiver of Convention rights is valid only insofar as such waiver is „permissible“. Waiver may be permissible with regard to certain rights but not with regard to certain others.“ (vertimas į lietuvių kalbą – straipsnio autorės)). Visgi išlieka neaišku, kokia konkrečiai apimtimi šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, atsisako Konvencijos garantijų, nes EŽTT pasirinko šį klausimą spręsti, atsižvelgdamas į kiekvienos konkrečios bylos situaciją. Plačiau EŽTT jurisprudencija šiuo klausimu nagrinėjama antroje ir trečiojoje straipsnio dalyse.

- 63 MAYER, P., SHEPPARD, A. Final ILA Report on Public Policy as a Bar to Enforcement of International Arbitration Awards. *Arbitration International*. 2003, 19(2), p. 249-263, rekomendacija 2(b), 42 paragrafas. Tokios nuomonės laikomasi doktrinoje: BRINER, R., VON SCHLABRENDORFF, F., *supra* note 24; DE LY, F., *supra* note 25; LANDROVE, J.C., *supra* note 27; PETROCHILOS, G., *supra* note 26; BESSON, S., *supra* note 23; JAKSIC, A., *supra* note 19.
- 64 Kaip minėta, arbitražo teismo sprendimai gali būti panaikinami ar atsisakoma juos pripažinti ir / ar leisti vykdyti ribotais pagrindais. Vienas tokių pagrindų yra būtent arbitražo teismo sprendimo prieštaravimas viešajai tvarkai. Toks pagrindas įtvirtintas UNCITRAL pavyzdinio įstatymo, *supra* note 14, 34 str. 2(b)(ii) dalyje, Niujorko konvencijos, *supra* note 18, V str. 2(b) dalyje bei daugelio valstybių arbitražo įstatymuose.
- 65 Arbitražo proceso vienas iš pagrindinių tikslų yra priimti įvykdytiną arbitražo sprendimą. Pabrėžtina, jog arbitrai turi dėti visas pastangas, jog arbitražo sprendimas būtų įvykdomas, tačiau tai nėra pareiga užtikrinti rezultatą. Pareiga priimti įvykdytiną sprendimą yra *expressis verbis* įtvirtinta Tarptautinių prekybos rūmų (ICC) arbitražo taisyklių 42 straipsnyje bei Londono tarptautinio arbitražo teismo taisyklių 32(2) straipsnyje. Taip pat prašome žiūrėti: LEW, J. The Law Applicable to the Form and Substance of the Arbitration Clause. Iš: JAN VAN DE BERG, A. Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention, ICCA Congress Series, 1998, Paris, Volume 9, Kluwer Law International 1999, p. 114–145.
- 66 Dažnu atveju praktinio poreikio tiesiogiai remtis Konvencijos 6 straipsniu nėra, kadangi tapačias garantijas užtikrina nacionaliniai arbitražo įstatymai. Tačiau taip yra ne visada – kaip pavyzdį galima pateikti situaciją, kuomet šalis negali pasinaudoti nei teisių gynyba arbitraže, nei teisme, kuri kyla šalims sudarius arbitražinį susitarimą, tačiau šaliai esant nemokiai –

teisė į teisingą bylos nagrinėjimą yra plati bei apimanti keletą skirtingos prigimties garantijų, dalies kurių šalys savo susitarimu gali atsisakyti. Todėl Konvencijos 6(1) str. tiesioginis taikymas arbitraže nereiškia, jog visos šios garantijos visa apimtimi taikytinos komerciniame arbitraže ir jog EŽTT jurisprudenciją dėl Konvencijos 6(1) str. garantijų galima tiesiogiai pritaikyti arbitražo bylose, neatsižvelgiant ar tose bylose analizuotas komercinio arbitražo kontekstas. Kiekvienu atveju būtina atsižvelgti, kuris konkretus teisės į teisingą bylos nagrinėjimą elementas yra nagrinėjamas, koks yra jo santykis su komerciniu arbitražu ir ar šalys nėra atsisakiusios – visiškai ar iš dalies – atitinkamos garantijos taikymo. Šį aspektą analizuosime antrojoje ir trečiojoje šio straipsnio dalyse.

2. Teisė kreiptis į teismą ir komercinis arbitražas

Kaip minėta, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, kaip ir nacionalinė teisė, garantuoja asmeniui galimybę kreiptis į teismą reikalaujant ginti savo civilines teises ir teisėtus interesus. EŽTT jurisprudencijoje nurodoma, jog teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti. Valstybė, Konvencijos dalyvė, gali reguliuoti teisminės gynybos prienamumą, tačiau tik tokiu būdu, kad nebūtų apribojama pati šios teisės esmė⁶⁷ ir tokiu reguliavimu būtų siekiama teisėtų bei ribojimui proporcingų tikslų⁶⁸. Teisės į teismą galima atsisakyti ar ją riboti, tačiau toks atsisakymas ar ribojimas turi atitikti tam tikras sąlygas. Kalbant apie teisminės gynybos prienamumo ir ginčų sprendimo arbitraže suderinamumą, EŽTT dar 1980 m. byloje *Deweere v. Belgija*⁶⁹ analizavo klausimą, ar šalis baudžiamojo proceso metu sudarydama taikos sutartį gali atsisakyti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies garantijų. Šiame kontekste EŽTT *obiter dictum* nurodė, jog valstybių dalyvių teisinėse sistemose dažnai sutinkamas teisės kreiptis į teismą atsisakymas, pasireiškiantis šalių sutartyse sudaromais arbitražiniais susitarimais. Toks teisės kreiptis į teismą atsisakymas turi neabejotiną privalumą tiek ginčo šalims, tiek valstybių teisingumo sistemai ir, iš principo, nėra nesuderinamas su Konvencijos nuostatomis⁷⁰. EŽTT tokios pozicijos nuosekliai laikėsi ir vėlesnėse bylose, nagrinėjusiose teisės kreiptis į teismą atsisakymą arbitražiniu susitarimu⁷¹.

prašome žiūrėti antrajame skyriuje aptartą Prancūzijos teismų praktiką.

67 1995 m. gruodžio 4 d. EŽTT sprendimas byloje *Bellet v. Prancūzija*, Nr. 23805/94, 31 paragrafas.

68 *Ibid.*

69 1980 m. vasario 27 d. EŽTT sprendimas byloje *Deweere v. Belgija*, Nr. 6903/75: 49 paragrafas.

70 *Ibid.*, 25–26 paragrafai.

71 2016 m. kovo 1 d. EŽTT sprendimas byloje *Tabbane v. Šveicarija*, Nr. 41069/12. 1999 m. vasario 23 d. EŽTT sprendimas byloje *Suovaniemi v. Suomija*, Nr. 31737/96. 1996 m. lapkričio 27 d. EŽTT sprendimas byloje *Nordström – Janzon and Nordström-Lehtinen v. Nyderlandai*, Nr. 28101/95. 1992 m. vasario 25 d. EŽTT sprendimas byloje *Pfeifer ir Plank v. Austrija*, Nr. 10802/84. 1987 m. kovo 4 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje *Rychetsky v. Šveicarija*, Nr. 10881/84.

EŽTT byloje, kuriose buvo analizuojamas klausimas dėl teisės kreiptis į teismą atsisakymo arbitražiniu susitarimu, akcentuojama, jog *teisės kreiptis į teismą atsisakymas turi tenkinti tam tikras sąlygas*. EŽTT jurisprudencijos analizė leidžia išskirti tokias teisės kreiptis į teismą atsisakymo sąlygas:

1. aiškumas;
2. sudarymas laisva valia (be valios apribojimų – angl. *without constraint*);
3. minimalios garantijos, kurios proporcingos atsisakymo svarbai⁷².

Šias sąlygas įprastai tenkina arbitražinio susitarimo sudarymas raštu⁷³, kurio turinys nėra akivaizdžiai neteisingas⁷⁴ (angl. *arbitrary*). *Suda v. Čekijos Respublika* byloje⁷⁵ dėl akcijų išpirkimo iš smulkiojo akcininko, EŽTT nustatė Konvencijos 6(1) str. pažeidimą, nes sprendimas dėl akcijų išpirkimo buvo priimtas įmonės daugumos akcijų savininko, smulkiajam akcininkui su tuo nesutinkant, o pagal įmonės ir daugumos akcijų savininko sudarytą susitarimą, ginčai dėl akcijų išpirkimo bei akcijų vertės turėjo būti sprendžiami arbitraže. Dar daugiau – pagal arbitražinį susitarimą arbitrais turėjo būti asmenys iš įmonės sudaryto asmenų sąrašo. EŽTT sprendė, jog tokia situacija pažeidė *inter alia* pareiškėjo teisę kreiptis į teismą. Akivaizdu, jog pagal šią situaciją nebuvo išpildytos ir teisės kreiptis į teismą atsisakymo sąlygos.

2016 metais EŽTT nagrinėjo kontraversišką klausimą, susijusį su teisinės gynybos prieinamumu, *Tabane v. Šveicarija* byloje. Joje kilo klausimas ar, vadovaujantis Šveicarijos teise, galima atsisakyti teisės skųsti arbitražo teismo sprendimą valstybės teismui. Paminėtina, jog Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės akto 192(1) str.⁷⁶, tokią galimybę numato *expressis verbis*, jei šalių gyvenamoji vieta ar juridinio asmens buveinė nėra Šveicarijoje ir jei toks atsisakymas yra tiesiogiai išreikštas. EŽTT nagrinėjo, ar teisinis reguliavimas, suteikiantis teisę atsisakyti arbitražo teismo sprendimo apskundimo, neprieštarauja Konvencijai ir nurodė, kad toks reguliavimas *per se* nėra nesuderinamas su Konvencija, jei šalys turi galimybę laisva valia pasirinkti ginčo nagrinėjimą arbitraže, o ne valstybės teisme ir šalių atsisakymas apskųsti arbitražo teismo sprendimą yra aiškus (nedviprasmiškas)⁷⁷. EŽTT pabrėžė, jog Šveicarijos teisės aktai, suteikiantys teisę tam tikrais atvejais atsisakyti teisės apskųsti arbitražo sprendimą proporcingi įstatymo leidėjo siektam tikslui: užtikrinti arbitražo Šveicarijoje patrauklumą ir efektyvumą bei išvengti arbitražo sprendimo kontrolės

72 2016 m. kovo 1 d. EŽTT sprendimas byloje *Tabane v. Šveicarija*, Nr. 41069/12, 26 pastraipa. 1999 m. vasario 23 d. EŽTT sprendimas byloje *Suovaniemi v. Suomija*, Nr. 31737/96. 1992 m. vasario 25 d. EŽTT sprendimas byloje *Pfeifer ir Plank v. Austrija*, Nr. 10802/84, 37 pastraipa.

73 PETROCHILLOS, G., *supra* note 26, p. 115.

74 2016 m. kovo 1 d. EŽTT sprendimas byloje *Tabane v. Šveicarija*, Nr. 41069/12.

75 2010 m. spalio 28 d. EŽTT sprendimas byloje *Suda v. Čekijos Respublika*, Nr. 1643/06.

76 Galimybę atsisakyti teisės apskųsti arbitražo teismo sprendimą taip pat numato Švedijos arbitražo akto 51 straipsnis, Belgijos teismo kodekso 1718 straipsnis bei Prancūzijos civilinio proceso kodekso 1522 straipsnis.

77 2016 m. kovo 1 d. EŽTT sprendimas byloje *Tabane v. Šveicarija*, Nr. 41069/12.

skundžiant arbitražo sprendimą teismui, kuri dubliuojasi su arbitražo sprendimo kontrole vykdymo stadijoje.

Pažymėtina, jog šis EŽTT sprendimas neišsprendžia klausimo dėl galimybės atsisakyti apskųsti arbitražo sprendimą valstybėse, kuriose tokia teisė įstatyme nėra numatyta (kaip, pvz., Lietuvoje). Galimybė atsisakyti arbitražo teismo sprendimo apskundimo yra gana pagrįstai kritikuojama doktrinoje⁷⁸, nes ne visais atvejais arbitražo sprendimo neteisėtumo klausimas galėtų būti išspręstas ir vykdymo stadijoje, pavyzdžiui, tokiais atvejais, kai arbitražo teismas atmeta ieškovo ieškinį ir nei vienai šaliai nepriteisia mokėtinų sumų. Situacija, atverianti kelią procesams, kurių rezultatas – arbitražo teismo sprendimas, turintis privalomą galią, tačiau priimtas galimai pažeidžiant pamatines žmogaus teises, neabejotinai netoleruotina teisinėje valstybėje bei žalinga komercinio arbitražo sistemai. Todėl įstatyminė galimybė atsisakyti arbitražo teismo sprendimo apskundimo turėtų būti itin kruopščiai apgalvota, atsižvelgiant į galimus teisės į teisminę gynybą pažeidimus ir nustatant atitinkamus apsaugos mechanizmus.

Lietuvos teismų praktikoje ir teisės doktrinoje, kaip ir aukščiau analizuotoje EŽTT jurisprudencijoje, laikomasi nuomonės, jog arbitražinio susitarimo sudarymas reiškia, jog šalys laisva valia atsisako nagrinėti tarpusavio ginčus teismine tvarka⁷⁹. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. vasario 9 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2010 nurodo: „*Komerčinio arbitražo įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad arbitražas – ginčo sprendimo būdas, kai fiziniai ar juridiniai asmenys, remdamiesi savo susitarimu, tarpusavio ginčui spręsti kreipiasi ar įsipareigoja kreiptis ne į valstybės teismą, o į jų susitarimu pasirinktą arba įstatymo nustatyta tvarka paskirtą trečiąjį asmenį ar asmenis. Pagal šią įstatymo normą sąvoka arbitražas reiškia šalių valią ginčo nagrinėjimą perduoti ne teismui, bet kitam jų pasirinktam ginčo sprendėjui. Iš nurodytos įstatymo normos darytina išvada, kad arbitražinis susitarimas yra sutartis, kuria šalys susitaria spręsti tarpusavio ginčus ne teismine, o*

78 KNIGGE, M., RIBBERS, P. Waiver of the Right to Set-Aside Proceedings in Light of Article 6 ECHR: Party-Autonomy on Top? *Journal of International Arbitration*. 2017, Vol. 34(5), p. 790-791. POUDRET, J.-F., BESSON, S. *Comparative Law of International Arbitration*. Zurich: Sweet & Maxwell, 2007, p. 780–786.

79 2013 m. birželio 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje UAB „Abipa Logistics“ v. Kutter, bylos Nr. 3K-7-181/2013. 2010 m. vasario 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje ECE European Group Limited et. al. v. AB Orlen Lietuva et. al., bylos Nr. 3K-3-64/2010. 2017 m. kovo 2 d. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje AB „Orlen Lietuva“ v. AB „Lietuvos geležinkeliai“, bylos Nr. e2A-61-381/2017. 2016 m. lapkričio 30 d. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje UAB „Latakko“ v. UAB „NTA namas“ ir G.Š., bylos Nr. e2T-86-381/2016. 2004 m. gegužės 6 d. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje UAB Kauno termofikacinė elektrinė v. AB Kauno energija, bylos Nr. 2-239/2004. MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E., *supra* note 32, p. 48. KAMINSKIENĖ, N., *supra* note 30, p. 61.

kita jų pasirinkta tvarka. Taigi, galiojantis arbitražinis susitarimas reiškia, kad šalys atsisako nagrinėti tarpusavio ginčus teisme. Šis susitarimas yra šalims privalomas ir jos negali vienašališkai jo keisti, taip pat negali jo pažeisti, t. y. kilus ginčui, vietoje arbitražo kreiptis su ieškiniu į teismą. Kai yra arbitražinis susitarimas, teismas privalo atsisakyti savo jurisdikcijos, nes šalys turi vykdyti šį susitarimą, t. y. kilus ginčui kreiptis į atitinkamą arbitražą. Iš esmės tokia arbitražinio susitarimo reikšmė civiliniame procese išaiškinta ir teismų praktikoje <...>⁸⁰.

Taip pat nurodoma, jog arbitražiniam susitarimui nėra taikoma CPK 5 str. 2 dalis⁸¹, numatanti, jog „atsisakymas teisės kreiptis į teismą negalioja“. Šios normos formuluotė kritikuotina, nes pagal aukščiau analizuotą nuoseklią EŽTT jurisprudenciją, asmuo gali atsisakyti teisės kreiptis į teismą ir toks atsisakymas galioja, jei jis tenkina tam tikras sąlygas.

Nepaisant CPK 5 str. 2 d. formuluotės, Lietuvos teismai bei teisės doktrina aiškina teisę kreiptis į teismą pagal EŽTT praktiką. Nors teismų praktikoje vartojama skirtinga terminologija, tam tikrais atvejais nurodant, kad teisė kreiptis į teismą yra *absoliuti*⁸², o kitais atvejais, jog teisė į teismą *nėra absoliuti*⁸³, yra pripažįstama, jog šios teisės įgyvendinimo tvarka nustatoma teisiniu reguliavimu (pvz., gali būti nustatyta ikiteisminė ginčų nagrinėjimo tvarka) ir jos privaloma laikytis, tačiau tokia įgyvendinimo tvarka negalima paneigti pačios teisės esmės⁸⁴. Taip pat, kaip minė-

80 2010 m. vasario 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *ECE European Groupd Limited et. al. v. AB Orlen Lietuva et. al.*, bylos Nr. 3K-3-64/2010; pabraukta straipsnio autorės.

81 2004 m. gegužės 6 d. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *UAB Kauno termofikacinė elektrinė v. AB Kauno energija*, bylos Nr. 2-239/2004. KAMINSKIENĖ, N., *supra* note 30, p. 58–64. PETRAUSKAS, F., *supra* note 31, p. 645–646. MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., ZEMLYTĖ, E., *supra* note 32, p. 48. LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., *supra* note 9, p. 144. MIKELĖNAS, V., *supra* note 32, p. 57–58.

82 2015 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *K.Č. ir S.Č. v. V.B. ir Palangos miesto savivaldybės administracija*, bylos Nr. 3K-3-469-611/2015. 2014 m. kovo 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *UAB „Realm Juridical“ v. UAB „Polvex“*, bylos Nr. 3K-3-146/2014. 2010 m. vasario 17 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *AB „Orlen Lietuva“ v. „Baltic Bitumen AB“*, bylos Nr. 3K-3-87/2010. Taip pat prašome žiūrėti: ABRAMAVIČIUS A., *supra* note 6, p. 21–40.

83 2016 m. birželio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ v. Švenčionių rajono savivaldybės administracija*, bylos Nr. e3K-3-328-916/2016, 13 paragrafas. 2016 m. spalio 31 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vakuolė“ v. Baltarusijos Respublika*, bylos Nr. e3K-3-461-684/2016, 18 paragrafas.

84 STAUSKIENĖ E. Konstitucinės justicijos įtaka Lietuvos civilinio proceso teisei. *Jurisprudencija*. 2012, 19(3), p. 1083–1084. 2006 m. lapkričio 27 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje Nr. 10/04-12/04-18/04. 2007 m. sausio 31 d. Lietuvos Respublikos

ta, nurodoma, jog teisės kreiptis į teismą galima atsisakyti arbitražiniu susitarimu⁸⁵. Lietuvos teisės doktrinoje aiškinant teisės į teismą ir arbitražo suderinamumą pabrėžiama, jog arbitražas yra visuotinai pripažintas, alternatyvus, sutartinis ginčų sprendimo būdas⁸⁶. Taigi, arbitražo suderinamumas su teise kreiptis į teismą yra sąlygotas sutarčių laisvės principo įgyvendinimo ir visuotinai pripažinto komercinio arbitražo reguliavimo, kuris užtikrina fundamentalių procesinių garantijų apsaugą. Atsižvelgiant į privalomą arbitražo teismo sprendimo galią, svarbu, jog valstybės teismas atlieka tam tikrą kontrolę, spręsdamas klausimus dėl arbitražo sprendimų panaikinimo ar prašymus pripažinti ar leisti vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimus⁸⁷.

Arbitražo kontekste būtų paneigta pati teisės kreiptis į teismą esmė, jeigu, pavyzdžiui, asmuo negalėtų ginti savo teisių nei kreipdamasis į teismą, nei į arbitražą. Tokia situacija susiklostė 2013 m. Prancūzijos teismuose nagrinėtose *Lola Fleurs* ir *Pirelli* bylose, kai valstybės teismai sprendė, jog jie negali nagrinėti šalies reikalavimų, nes yra sudarytas arbitražinis susitarimas, o arbitražo teisme šie reikalavimai taip pat nebuvo nagrinėjami, nes nemoki šalis nesumokėjo arbitražo mokesčių, kas, pagal arbitražo taisykles, traktuojama reikalavimų atsiėmimu⁸⁸. Tokiose situacijose ypač svarbu tiesiogiai taikyti Konvencijos 6(1) str. ir kitų teisės aktų saugomą nuostatą, pagal kurią negalima paneigti pačios teisės kreiptis į teismą esmės.

Konstitucinio Teismo sprendimas.

- 85 Latvijoje dėl arbitražo suderinamumo su teise kreiptis į teismą yra pasisakęs Latvijos Konstitucinis Teismas taip pat pabrėždamas sutartinę arbitražo prigimtį: KRONIS, I., *supra* note 33, p. 47–49. Tapačios pozicijos laikomasi daugelyje valstybių, tačiau ir pastaruoju metu pasitaiko atvejų, kai yra keliamas klausimas dėl arbitražo suderinamumo su teise kreiptis į teismą ir arbitražo įstatymų konstitucingumo. Pavyzdžiui, 2013 m. kovo 13 d. sprendime Australijos Aukštasis Teismas nagrinėjo klausimą dėl Australijos Arbitražo Akto konstitucingumo byloje *TCL Air Conditioner (Zhongshan) Co Ltd v The Judges of the Federal Court of Australia*, bylos Nr. S178/2012. Teismas patvirtindamas arbitražo konstitucingumą taip pat nurodė, jog ribota arbitražo sprendimų kontrolė kyla iš laisvo šalių susitarimo ir yra pateisinama siekiant proceso efektyvumo tikslų.
- 86 LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V., *supra* note 9, p. 144. MIKELĖNAS, V., *supra* note 32, p. 57–58.
- 87 RUTGLEDE. P. B., *supra* note 21, p. 45.
- 88 2013 m. vasario 26 d. Prancūzijos apeliacinio teismo sprendimas byloje *SARL Lola Fleurs v. Société Monceau Fleurs et autres*, Nr. 12/12953. 2013 m. kovo 28 d. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimas byloje *Société Pirelli & Cie Spa v. Société Licensing Projects et autres*, Nr. 11-27.770. Dėl rizikos, jog gali būti pažeista nemokios šalies teisė į teisminę gynybą, kai ją saisto arbitražinis susitarimas prašome žiūrėti: NORKUS, R., SINKEVIČIUS, E. Nemokumo procedūrų ir komercinio arbitražo suderinamumo klausimai. *Jurisprudencija*. 2012, 19(4), p. 1459–1478. KÜHNER, D. The Impact of Party Impecuniosity on Arbitration Agreements: The Example of France and Germany. *Journal of International Arbitration*, 2014, 6, p. 807–818. MOYANO, J. P. Impecuniosity and the Courts Approach to the Validity of the Arbitration Agreement. *Journal of International Arbitration*. 2017, 34(4), p. 631–652.

Apibendrinant, darytina išvada, jog teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti. Šalys šios teisės gali atsisakyti, jei toks atsisakymas yra aiškus, sudarytas laisva valia ir apsaugotas minimalių garantijų, proporcingų atsisakymo svarbai. Arbitražinio susitarimo sudarymas paprastai atitinka minėtas sąlygas ir reiškia teisės kreiptis į teismą atsisakymą, tačiau nėra galima tokia situacija, kai būtų paneigta pati teisės esmė, t. y. asmuo neturėtų galimybės savo teisių ginti nei teisme, nei arbitraže.

3. Kitos konvencijos 6(1) straipsnio garantijos ir komercinis arbitražas

Analizuojant EŽTT poziciją dėl kitų Konvencijos 6(1) straipsnio garantijų taikymo arbitraže galima išskirti nepriklausomumo ir nešališkumo bei tinkamo (teisingo) proceso reikalavimus, kuriuos EŽTT laiko fundamentaliais ir kurių, manytina, šalys savaime neatsisako sudarydamos arbitražinį susitarimą.

Nepriklausomumo ir nešališkumo principas. Nepriklausomumo ir nešališkumo principas arbitraže yra fundamentalios svarbos ir jo pažeidimas gali būti laikomas viešosios tvarkos pažeidimu⁸⁹. Visgi iš EŽTT praktikos matyti, jog Konvencijos 6(1) straipsnio standartai dėl nepriklausomumo ir nešališkumo nėra *tiesiogiai* perkeltini arbitražui. Tokią išvadą galima daryti iš Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimo *Nordström-Janzone ir Nordström-Lehtinen v. Nyderlandai* byloje⁹⁰ ir EŽTT sprendimo *Suovaniemi v. Suomija* byloje⁹¹.

Pirmojoje byloje arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo klausimas buvo nagrinėtas Nyderlandų teisme šaliai ginčijant arbitražo sprendimą. Nyderlandų teismas taikė žemesnį nešališkumo standartą nei jis taikomas pagal Konvenciją ir sprendė, jog turi būti įrodytas *realus* šališkumas (angl. *actual bias*) ir jog neužtenka, jog jis būtų *matomas* (angl. *apparent bias*). Europos Žmogaus Teisių Komisija sprendė, jog valstybės teismas neturi taikyti tapataus Konvencijos 6(1) str. nešališkumo standarto, spręsdamas klausimą dėl arbitražo sprendimo panaikinimo ir jog pagrįstai buvo reikalauta įrodyti realų šališkumą atsižvelgiant į tai, jog arbitražo sprendimo panaikinimas reikštų, kad ilgas ir brangus arbitražo procesas taps beverčiu ir jog papildomos išlaidos bei laiko sąnaudos turės būti investuotos į naują procesą.

Suovaniemi v. Suomija byloje EŽTT dar kartą pažymėjo, jog ne visų 6(1) straipsnio garantijų galima atsisakyti, be to, toks atsisakymas, jei jis leistinas, turi tenkinti tam tikras sąlygas. Šioje byloje pareiškėjai teigė, jog arbitras nėra nešališkas dėl aplinkybių, kurios jiems buvo žinomos vykstant arbitražo procesui. Pareiškė-

89 International Law Association (ILA) Final Report on Public Policy adopted by ILA resolution during its 70th Conference on 2-6 April 2002. *Arbitration International*. 2003, 19(2), p. 214, 1(e) paragrafas.

90 1996 m. lapkričio 27 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas *Nordström-Janzone ir Nordström-Lehtinen v. Nyderlandai* byloje Nr. 28101/95.

91 EŽTT 1992 m. vasario 25 d. sprendimas *Suovaniemi v. Suomija* byloje Nr. 31737/96.

jai arbitraže kėlė klausimą dėl arbitro nešališkumo, tačiau šiam pateikus paaiškinimus, patvirtino arbitro kandidatūrą. Suomijos teismas atsisakė panaikinti arbitražo sprendimą arbitro šališkumo pagrindu. EŽTT pažymėjo, jog tokia nacionalinio teismo pozicija pagrįsta, nes pareiškėjai, žinodami visas aplinkybes, patvirtino jo kandidatūrą ir tokiu būdu atsisakė teisės vėliau kelti nešališkumo klausimą. Be to, pareiškėjai buvo atstovaujami profesionalaus teisininko. Dėl to buvo konstatuota, jog teisės atsisakymas buvo apsaugotas atitinkamų garantijų. EŽTT pabrėžė, jog šioje byloje nepasisakoma dėl klausimo, ar tokio paties pobūdžio teisės atsisakymas galiotų teismo procese, tačiau arbitražo kontekste sprendė, jog toks teisės atsisakymas neprieštarauja Konvencijai.

Lietuvos teismai taip pat rėmėsi Konvencija bylose, kuriose buvo nagrinėjami su arbitru ir arbitražo institucijos nepriklausomumu ir nešališkumu susiję klausimai⁹². 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartyje *Sativa Group OÜ v. Galinta ir partneriai* byloje Lietuvos apeliacinis teismas pagrįstai atsisakė pripažinti ir leisti vykdyti arbitražo teismo nutartį dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, remiantis *inter alia* Konvencijos 6 str., nes pagal bylos aplinkybes vienos iš šalių paskirtas arbitras taip pat teikė teises paslaugas ir veikė kaip tos šalies atstovas. Tokia situacija neabejotinai laikytina realaus priklausomumo ir šališkumo pavyzdžiu, pažeidžiančiu tiek Konvencijos 6 str., tiek ir arbitražo įstatymo nuostatas.

UAB „Elgamos grupė, UAB „Instra“ v. UAB „The7“ byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog: „Jau minėta, kad ŽTK 6 straipsnio 1 dalis garantuoja, jog kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų <...> klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. Šios teisės normos taikymas arbitražui pripažintas EŽTT praktikoje (žr. EŽTT 2008 m. balandžio 3 d. sprendimo byloje *Regent Company prieš Ukrainą, pareiškimo Nr. 773/03, 54 punktą*)⁹³. Teismo pateiktas vertinimas, jog EŽTT pripažįsta Konvencijos 6(1) dalies taikymą arbitražui, yra apibendrintas jau vien dėl to, jog Konvencijos 6(1) dalis apima keletą įvairios teisinės prigimties garantijų, dalies kurių, kaip nurodo EŽTT, šalys atsisako sudarydamos arbitražinį susitarimą. Be to, *Regent v. Ukraina* byloje, kaip minėta šio straipsnio pirmojoje dalyje, buvo nagrinėjamas klausimas dėl Konvencijos taikymo vykdant arbitražo teismo sprendimą.

Pagal EŽTT praktiką bylose dėl nepriklausomumo ir nešališkumo principo taikymo arbitraže, darytina išvada, jog šis principas taikytinas įvertinant visas bylos aplinkybes bei komercinio arbitražo kontekstą. Dėl to galimi tam tikri nukrypimai nuo EŽTT formuojamos praktikos, kurioje EŽTT vertina valstybės teismų teisėjų

92 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *Sativa Group OÜ v. Galinta ir partneriai*, bylos Nr. 2T-84/2014. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Elgamos grupė, UAB „Instra“ v. UAB „The7“*, bylos Nr. e3K-3-387-421/2016.

93 *Ibid.*, 41 paragrafas.

nepriklausomumą ir nešališkumą. EŽTT tokiose bylose balansuoja poreikį užtikrinti nepriklausomumą ir nešališkumą arbitražo procese bei proceso efektyvumą, ypač atsižvelgiant į šalies procesinį sąžiningumą (veikimą / neveikimą ginčijant arbitro priklausomumą ar šališkumą arbitražo proceso metu).

Tokia EŽTT pozicija nereiškia, jog arbitražo institucijos ar nacionaliniai teismai turėtų visuomet taikyti žemesnį nešališkumo ir nepriklausomumo standartą, ypač tais atvejais, kai arbitražo procesas dar nėra pasibaigęs ir nėra priimtas arbitražo sprendimas. Priešingai – ankstyvose arbitražo proceso stadijose (pvz.: skiriant / tvirtinant arbitro kandidatūrą, sprendžiant jo nušalinimo klausimą) pagrįsta taikyti aukštą nepriklausomumo ir nešališkumo standartą⁹⁴, pagal kurią pagrįstos abejonės dėl arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo (*matomo* šališkumo standartas (angl. *apparent bias*)) laikytinos pakankamu pagrindu neskirti / netvirtinti arbitro kandidatūros arba patenkinti prašymą dėl arbitro nušalinimo (Komercinio arbitražo 8 str. 1 d., 15 str. 2 d., UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 12 str. 2 d.), tokiu būdu siekiant užtikrinti būsimo arbitražo teismo sprendimo teisėtumą bei vykdymą.

Teisė į tinkamą (teisingą procesą). Kaip ir arbitrų nepriklausomumas ir nešališkumas, taip ir teisė į tinkamą (teisingą) procesą, be jokių abejonų, yra arbitražo pamatinė vertybė, fundamentali garantija, kurios šalys neatsisako vien sudarydamos arbitražinį susitarimą. Teisė į tinkamą (teisingą) procesą yra plati ir apima tokias garantijas kaip šalių lygiateisiškumas ir teisė būti išklaustyta, kurios įtvirtintos tiek UNCITRAL pavyzdiniame įstatyme (18 str.), tiek ir nacionaliniuose arbitražo įstatymuose (pvz., Komercinio arbitražo įstatymo 28 str.). Šios nuostatos neabejotinai laikytinos imperatyvais⁹⁵.

EŽTT dėl tinkamo (teisingo) proceso arbitražo kontekste yra pasisakęs *Stran Greek Refineries ir Stratis Andreadis v. Graikija*⁹⁶ byloje, tačiau joje kilo klausimas dėl tinkamo proceso jau valstybės teismui sprendžiant klausimą dėl arbitražo sprendimo įvykdymo. *Transado-Transportes Fluviais Do Sado, S.A. v. Portugalija* byloje⁹⁷ pareiškėjas teigė, jog buvo pažeista teisė į tinkamą (teisingą) procesą, tačiau šio teiginio niekaip nepagrindė. Todėl EŽTT atmetė šį argumentą plačiau dėl jo nepasisakydamas.

94 TELLEZ, F. M. Arbitrators Independence and Impartiality: a Review of SCC Board Decisions on Challenges to Arbitrators (2010-2012), p. 15-16 [interaktyvus], [žiūrėta 2017-12-05], http://sccinstitute.com/media/30001/felipe-mutis-tellez_article-on-scc-challenges-on-arbitrators.pdf.

95 BRINER, R., VON SCHLABRENDORFF, F., *supra* note 24, p. 95-96. DE LY, F., *supra* note 25, p. 202. HOLTZMANN, H. M., NEUHAUS, J. E. A Guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration: Legislative History and Commentary. The Netherlands: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1989, p. 550, 564. PRYLES, M. Limits to Party Autonomy in Arbitral Procedure. *Journal of International Arbitration*. 2007, 24(3), p. 329.

96 1994 m. gruodžio 9 d. EŽTT sprendimas byloje *Stran Greek Refineries ir Stratis Andreadis v. Graikija*, Nr. 13427/87.

97 2003 m. gruodžio 16 d. EŽTT sprendimas byloje *Transado-Transportes Fluviais Do Sado, S.A. v. Portugalija*, Nr. 35943/02.

Nesant aiškių EŽTT gairių dėl šios garantijos taikymo arbitraže, tačiau atsižvelgiant į jos svarbą, bet kartu ir plačią apimtį, manytina, jog (i) arbitražinio susitarimo sudarymas savaime nereiškia, kad šalys atsisako teisės į tinkamą (teisingą) procesą garantijų. Visgi (ii) įvertinant, jog teisė į tinkamą (teisingą) procesą apima daug aspektų, galimos tokios aplinkybės, kai šalys teisėtai atsisako tam tikros procesinės teisės, tačiau šis atsisakymas turi būti aiškus, išreikštas laisva valia ir užtikrintas garantijomis, atitinkančiomis atsisakomos teisės svarbai. Pavyzdžiui, 2016 m. balandžio 26 d. Šveicarijos Federalinis Teismas byloje Nr. 4A_342/2015⁹⁸ nagrinėjo situaciją, kai šalys susitarė apsieisti ribotu kiekiu (dviem) procesiniais dokumentais arbitražo procese. Teismas sprendė klausimą, ar arbitražo teismas, įgyvendindamas tokį susitarimą, ir neleidamas pateikti papildomų procesinių dokumentų, nepaisant vienos iš šalių prašymo, nepažeidė tinkamo (teisingo) proceso garantijos. Šveicarijos Federalinis Teismas primindamas, jog pagal jo praktiką, EŽTK nėra tiesiogiai taikoma, tačiau arbitražo sprendimo apskundimo pagrindai aiškintini atsižvelgiant į Konvenciją, sprendė, jog minėtoje situacijoje teisė į tinkamą (teisingą) procesą nebuvo pažeista. Minėtas teismas pabrėžė šalių valios autonomijos svarbą arbitraže ir tai, jog tinkamo (teisingo) proceso principai išplėtoti teismo procese ir Konvencijoje nebūtinai visa apimtimi taikytini arbitraže.

Šalies teisė būti išklausytam privalo būti iš esmės apsaugota (t. y. šalims turi būti suteikiamos lygios procesinės teisės ir galimybė pagrįsti savo reikalavimus ar atsiširtimus), tačiau šalys turi teisę susitarti dėl tam tikrų taisyklių, taikytinų arbitražo procese ir negali piktnaudžiauti savo procesinėmis teisėmis.

Viešas bylos nagrinėjimas. Pagal EŽTT jurisprudenciją, šalys gali atsisakyti bylos viešo nagrinėjimo valstybės teisme, jei toks atsisakymas yra aiškus, išreikštas laisva valia ir neprieštarauja svarbiam viešajam interesui⁹⁹. Arbitražo kontekste išaiškinimas šiuo klausimu buvo pateiktas *Nordström-Janzone and Nordström-Lehtinen v. Nyderlandai* byloje¹⁰⁰ nurodant, jog arbitražo proceso tikslas dažnu atveju yra būti konfidencialiu ir, atitinkamai, nesuderinamu su bylos viešo nagrinėjimo reikalavimu, o arbitražinio susitarimo sudarymas reiškia viešo bylos nagrinėjimo, įtvirtinto Konvencijos 6(1) str., atsisakymą. *Suovaniemi v. Suomija* byloje¹⁰¹ EŽTT šią išvadą pakartojo. Lietuvoje arbitražo konfidencialumo principas yra įtvirtintas Komerčinio arbitražo įstatymo 8(3) ir 9(2) straipsniuose ir, pagal nagrinėtą EŽTT jurisprudenciją, yra suderinamas su Konvencijos 6(1) straipsniu.

Bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką. EŽTT vertina, ar procesas atitiko įmanomai trumpiausio laiko reikalavimą atsižvelgdamas į keturis kriteri-

98 2016 m. balandžio 26 d. Šveicarijos Federalinio Teismo sprendimas byloje Nr. 4A_342/2015.

99 1990 m. vasario 21 d. EŽTT sprendimas *Håkansson ir Sturesson v. Švedija* byloje Nr. 11855/55, 66 paragrafas.

100 1996 m. lapkričio 27 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas *Nordström-Janzone and Nordström-Lehtinen v. Nyderlandai* byloje Nr. 28101/95.

101 EŽTT 1992 m. vasario 25 d. sprendimas *Suovaniemi v. Suomija* byloje Nr. 31737/96.

jus: bylos sudėtingumą, pareiškėjo ir institucijų elgesį bei bylos svarbą pareiškėjui¹⁰². Arbitražo kontekste šis klausimas buvo nagrinėtas *Rychetsky v. Šveicarija*,¹⁰³ *Molin v. Turkija*¹⁰⁴ ir *Stran Greek Refineries v. Graikija* bylose¹⁰⁵.

Pirmojoje byloje Europos Žmogaus Teisių Komisija pabrėžė, jog, visų pirma, turi būti įvertinta, ar pareiškėjas ėmėsi visų priemonių, galimų pagal taikytiną teisę dėl per ilgo proceso ir taip išsėmė vidines gynybos priemones. Be to, teismas šioje ir kitose minėtose bylose pažymėjo, jog valstybė negali būti laikoma atsakinga už arbitražo proceso trukmę.

Pritartina nuomonei, jog sunku būtų išvelgti priežastis, dėl ko šalis, sudarydama arbitražinį susitarimą, būtų laikoma atsisakiusia teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką¹⁰⁶. Taip pat komerciniame arbitraže šalys turi daug didesnes galimybes susitarti dėl procesinių klausimų, įskaitant ir, pvz., dėl procesinių dokumentų pateikimo terminų, tačiau tam tikrais – kraštutiniais – atvejais per ilga proceso trukmė gali būti arbitro elgesio pasekmė, lemianti viešosios tvarkos pažeidimą. Kaip pabrėžta aukščiau aptartoje EŽTT praktikoje, šalys turi būti aktyvios ir imtis visų priemonių ir, pvz., reikalauti nutraukti arbitro įgaliojimus¹⁰⁷, jei mano, kad procesas yra nepagrįstai vilkinamas.

Išvados

1. Teisingo bylos nagrinėjimo garantijos pagal Konvencijos 6(1) straipsnį yra skirtingos teisinės prigimties. Kai kurios jų nėra absoliučios ir šalys gali jų visiškai ar iš dalies atsisakyti, taip įgyvendindamos šalių valios autonomijos principą, tačiau toks atsisakymas turi atitikti tam tikras sąlygas.
2. Atsižvelgiant į teisingo bylos nagrinėjimo garantijų svarbą bei į tai, jog arbitražo teismai turi dėti visas pastangas priimti vykdytiną arbitražo sprendimą, darytina išvada, jog arbitražo teismai turėtų tiesiogiai taikyti Kon-

102 Guide on Article 6 of the European Convention on Human rights, ([interaktyvus], [žiūrėta 2017-03-08], http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf, p. 51).

103 1987 m. kovo 4 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas *Rychetsky v. Šveicarija* byloje Nr. 10881/84.

104 1996 m. spalio 22 d. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas *Société Molin ir Tahir v. Turkija* byloje Nr. 23173/94.

105 1994 m. gruodžio 9 d. EŽTT sprendimas *Stran Greek Refineries ir Stratis Andreadis v. Graikija* byloje Nr. 13427/87.

106 BRINER, R., VON SCHLABRENDORFF, F., *supra* note 24, p. 97.

107 Dėl galimų priemonių, kurių šalis gali imtis arbitrai nepriimant sprendimo, prašome žiūrėti: ARROYO, M. When arbitrators miss the deadline for notifying the award...and how to avoid this nightmare. b-Arbitra. 2/2016, p. 185–194.

- vencijos 6(1) straipsnio garantijas, įvertindami konkrečios garantijos teisinę prigimtį bei galimą visišką ar dalinį tam tikros garantijos atsisakymą.
3. Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą (kuris paprastai tenkina teisės atsisakymui keliamus aiškumo, laisvos valios ir minimalių garantijų, proporcingų atsisakymo svarbai, kriterijus), atsisako teisės kreiptis į teismą bei viešo bylos nagrinėjimo. Lietuvos teismų praktika bei doktrina, kaip ir užsienio teismų praktika ir doktrina, nuosekliai patvirtina, jog arbitražiniu susitarimu atsisakoma teisės kreiptis į teismą. Visgi, negalima yra tokia situacija, kai būtų paneigiama pati teisės kreiptis į teismą esmė, t. y. asmuo neturėtų galimybės apginti savo teisių nei teisme, nei arbitraže.
 4. Teisė į tinkamą procesą bei nepriklausomumo ir nešališkumo principas dėl jų svarbos laikytini viešąja tvarka komercinio arbitražo kontekste. Šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, neatsisako šių garantijų, tačiau tai nereikia, jog EŽTT jurisprudencija dėl šių principų taikymo valstybės teisme tiesiogiai perkeltina arbitražui. Kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgtina į visas bylos aplinkybes ir į sutartinę arbitražo prigimtį, nepaneigiant pačios garantijos esmės.
 5. Pagal EŽTT praktiką, valstybė nėra atsakinga už arbitražo proceso trukmę. Visgi, manytina, jog tam tikrais – kraštutiniais – atvejais, šios garantijos pažeidimas galėtų būti laikomas viešosios tvarkos pažeidimu. Šiuo atveju svarbu tai, jog šalys turi pareigą būti aktyviomis ir imtis visų priemonių (pvz., prašyti nutraukti arbitro įgaliojimus), jei mano, jog procesas yra nepagrįstai vilkinamas dėl arbitro kaltės.

COMMERCIAL ARBITRATION AND THE GUARANTEES OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL UNDER ARTICLE 6(1) OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Jurgita Petkutė-Gurienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. This article focuses on the interplay between the guarantees of the right to a fair trial under Article 6(1) of the European Convention on Human Rights and commercial arbitration. In the first chapter the general issues of compatibility of

commercial arbitration and the guarantees of the right to a fair trial are examined as well as the question of whether the said guarantees are applicable to arbitral proceedings. The second and third chapters provide the analysis of the European Court of Human Rights' (ECHR) jurisprudence, Lithuanian and foreign case law and doctrine regarding the applicability and relation of the specific guarantees of the right to a fair trial – i.e. the right to (access) a court, the principle of due process, the principle of independence and impartiality, the right to a reasonable length of proceedings and the right to a public hearing – in commercial arbitration. The following conclusions are reached: the guarantees of the right to a fair trial should apply not only when the state courts examine arbitration-related matters but also in arbitral proceedings. However, it is to be noted that the parties can waive certain guarantees of the right to a fair trial, if such waiver complies with the applicable requirements. According to the ECHR jurisprudence the parties generally waive their right to access a court and the right to a public hearing by concluding an arbitration agreement. The same is not the case with the principle of due process and the principle of independence and impartiality. Certain elements of these guarantees can be adapted to commercial arbitration, however, the conclusion of an arbitration agreement does not mean that the parties waive these fundamental requirements, a breach whereof might amount to a breach of procedural public policy.

Keywords: *commercial arbitration, European Convention on Human Rights, right to a fair trial, right to (access) a court, due process, principle of independence and impartiality, proceedings within a reasonable time, confidentiality / public hearing.*

Jurgita Petkutė-Gurienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės instituto doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptis: komercinis arbitražas (ypač jurisdikciniai klausimai), alternatyvūs ginčų sprendimo būdai; civilinis procesas.

Jurgita Petkutė-Gurienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Private Law, PhD candidate. Research interests: commercial arbitration (in particular - jurisdictional questions); alternative dispute resolution; civil procedure.